

ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО І ЦИВІЛЬНИЙ ПРОЦЕС; СІМЕЙНЕ ПРАВО; МІЖНАРОДНЕ ПРИВАТНЕ ПРАВО

УДК 347.724.028:35.075

DOI <https://doi.org/10.32837/chern.v0i2.200>

І. В. Воротинцева

аспірант кафедри цивільного права

Національного університету «Одеська юридична академія»

orcid.org/0000-0001-9002-3908

ЩОДО РОЗГЛЯДУ ПИТАНЬ ПОРЯДКУ ДЕРЖАВНОЇ РЕЄСТРАЦІЇ ФІЗИЧНИХ ОСІБ-ПІДПРИЄМЦІВ

У статті звертається увага не те, що у сучасних соціально-економічних, політичних, ринкових умовах все більше зростає роль суб'єктів цивільних відносин, а саме фізичних осіб-підприємців, що зумовлено низкою об'єктивних причин. Економічна ситуація в країні сприяє утворенню та реєстрації суб'єктів того чи іншого виду підприємницької діяльності. Фізичним особам-підприємцям відводиться особливе місце в економічній системі будь-якої країни, оскільки вони є одним із найбільш високоефективних інструментів, що сприяють просуванню економіки, адже, вирішуючи проблему трудової зайнятості населення, індивідуальне підприємництво сприяє, зокрема, сталому розвитку як окремого регіону, так і держави загалом.

Таким чином, розвиток фізичних осіб-підприємців є вкрай важливим і актуальним для України з кількох причин. По-перше, ФОП – це джерело створення нових робочих місць. По-друге, розвиток ФОП – важливий напрям структурної перебудови економіки. Гнучкість, висока адаптивність, ефективність роблять ФОП важливим партнером великих підприємств, з одного боку (через субконтрактацію або аутсорсинг), з іншого боку, їх розвиток сприятиме скороченню частки промислової сфери та/або його перебудові, а також зростанню сфери надання послуг. По-третє, успішний розвиток ФОП – важливе джерело формування дохідної частини місцевих та державного бюджетів за одночасного скорочення витрат на підтримку наявної, часто неефективної структури виробництва й зайнятості. По-четверте, розвиток ФОП сприяє зростанню реальних доходів населення, формуванню середнього класу, зниженню утриманських настроїв в суспільстві, зростанню самозайнятості, скороченню відтоку висококваліфікованих фахівців (трудова міграція) в країни зарубіжжя.

Виконавча й законодавча влада усвідомлює важливість такого напрямку в розвитку країни, як поліпшення середовища для функціонування ФОП. Останнім часом прийнято низку нормативних документів, покликаних полегшити часові та фінансові витрати ФОП на реєстрацію та отримання окремих видів дозволів. Незважаючи на різноманіття нормативно-правових актів, що регламентують питання реєстрації ФОП, багато питань у цій галузі на законодавчому рівні досі недостатньо відрегульовані, є очевидні прогалини в законодавстві, а також суперечливість законодавчих норм. Зокрема, необхідно відзначити проблематику відсутності або неповноти правових норм у галузі регулювання відносин у сфері реєстрації ФОП.

Ключові слова: фізична особа-підприємець, правочин, організаційні правовідносини, цивільні правовідносини, право, відносини, суб'єкт, об'єкт, дієздатність, цивільна правоздатність, цивільне право, державна реєстрація.

Vorotyntseva I. V. REGARDING CONSIDERATION OF ISSUES OF THE STATE REGISTRATION OF INDIVIDUAL ENTREPRENEURS

The article does not pay attention to the fact that in modern socio-economic, political, market conditions, the role of the subjects of civil relations – individual entrepreneurs, is growing, and this is due to a number of objective reasons. The economic situation in the country promotes the formation and registration of entities of a particular type of business activity.

Individual entrepreneurs have a special place in the economic system of any country, as it is one of the most effective tools for promoting the economy: solving the problem of employment, individual entrepreneurship contributes, including sustainable development as a region and the state as a whole.

Thus, the development of individual entrepreneurs is extremely important and relevant for Ukraine for several reasons. First, self-employment is a source of job creation. Secondly, the development of self-employment is an important area of structural adjustment of the economy.

Flexibility, high adaptability, efficiency make sole proprietorships an important partner of large enterprises, on the one hand (through subcontracting or outsourcing), and on the other hand, their development will reduce the share of industry and/or its restructuring, as well as increase services. Third, the successful development of self-employment is an important source of revenue generation of local and state budgets while reducing the cost of maintaining the existing, often inefficient structure of production and employment. Fourth, the development of self-employment contributes to the growth of real incomes, the formation of the middle class, reducing alimony in society, increasing self-employment, reducing the outflow of highly qualified professionals (labor migration) to foreign countries.

The executive and legislative branches are aware of the importance of such a direction in the country's development as improving the environment for the functioning of private individuals. Recently, a number of regulations have been adopted to alleviate the time and financial costs of private individuals for registration and obtaining certain types of permits.

Despite the variety of regulations governing the registration of self-employed persons, many issues in this area are currently insufficiently regulated at the legislative level; there are obvious gaps in the legislation and inconsistencies in the legislation. In particular, it is necessary to note the issue of absence or incompleteness of legal norms in the field of regulation of relations in the field of personal registration.

Key words: natural person entrepreneur, transaction, organizational legal relations, civil legal relations, law, relations, subject, object, legal capacity, civil legal capacity, civil law, state registration.

Постановка проблеми. У сучасних соціально-економічних, політичних, ринкових умовах все більше зростає роль суб'єктів цивільних відносин, а саме фізичних осіб-підприємців (ФОП), що зумовлено низкою об'єктивних причин. Економічна ситуація в країні сприяє утворенню та реєстрації суб'єктів того чи іншого виду підприємницької діяльності.

Фізичним особам-підприємцям відводиться особливе місце в економічній системі будь-якої країни, оскільки вони є одним із найбільш високоефективних інструментів, що сприяють просуванню економіки, адже, вирішуючи проблему трудової зайнятості населення, індивідуальне підприємництво сприяє, зокрема, сталому розвитку як окремого регіону, так і держави загалом.

Виконавча й законодавча влада усвідомлює важливість такого напрямку в розвитку країни, як поліпшення середовища для функціонування ФОП. Останнім часом прийнято низку нормативних документів, покликаних полегшити часові та фінансові витрати ФОП на реєстрацію та отримання окремих видів дозволів.

Так, Закон України «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні» від 22 березня 2012 року № 4618-VI [5] висвітлює державну політику у сфері розвитку малого й середнього підприємництва в Україні.

Незважаючи на різноманіття нормативно-правових актів, що регламентують питання реєстрації ФОП, багато питань у цій галузі на законодавчому рівні досі недостатньо відрегульовані, є очевидні прогалини в законодавстві, а також суперечливість законодавчих норм. Зокрема, необхідно відзначити проблематику відсутності або неповноти правових норм у галузі регулювання відносин у сфері реєстрації ФОП.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання цієї проблеми. Теоретичну основу дослідження склали наукові праці таких науковців, як В.І. Борисова, І.В. Спасибо-Фатєєва, Р.А. Майданик, Н.С. Кузнецова, О.В. Дзера, О.Ю. Заїка, Є.О. Харитонов, В.І. Жилінкова, З.В. Ромовська, Д.Н. Кархалев, Р.О. Халфіна, Ю.К. Толстой, Г.Ф. Шершеневич.

Мета статті. Метою статті є науковий аналіз загальних положень законодавства України щодо розвитку інституту фізичних осіб-підприємців та розгляду питань порядку державної реєстрації фізичних осіб-підприємців.

Викладення основного матеріалу. Фізична особа-підприємець в Україні – це фізична особа, що займається будь-якої прибутковою діяльністю і зареєстрована як фізична особа-підприємець. Під підприємницькою діяльністю потрібно розуміти будь-яке виробництво товарів і послуг для продажу [8]. Засоби від такого продажу становлять дохід підприємця. Цей дохід може розподілятися на розсуд власника на особисті потреби, накопичення, закупівлі для виробництва та інші витрати.

Головною відмінністю ФОП від інших осіб, які займаються бізнесом, є повна господарська та юридична самостійність, тобто у підприємця немає вищого керівництва.

Фізична особа-підприємець в Україні – це особа, яка має повну дієздатність, що означає володіння цивільними правами (в тому числі, правом укладення договорів) і здатність цими правами скористатися [10].

Фізична особа-підприємець залишається саме фізичною, а не юридичною особою. З цього випливають такі особливості:

- у особи, зареєстрованої як ФОП, немає поділу на майно в комерційному обороті та особисте майно;
- у ФОП немає керівного органу; ФОП самостійно управляє своїми господарськими та іншими операціями;
- ФОП не має фірмової назви, але виступає під своїм справжнім ім'ям;
- ФОП реєструється тільки за місцем проживання (реєстрації), зазначеному в посвідченні особи.

Особливе значення для фізичних осіб-підприємців має вибір виду діяльності. Цей вибір фіксується на стадії реєстрації і може в подальшому бути змінений (наприклад, у разі розширення сфери діяльності). Заняття діяльністю, яка не зареєстрована в установленому порядку, вважається незаконним з усіма наслідками та санкціями, що випливають.

Щоб уточнити, до якої категорії належить конкретний вид діяльності, особа, яка виявила бажання зареєструватися як фізична особа-підприємець, може звернутися із Загальнодержавним класифікатором видів економічної діяльності (КВЕД-2020) на офіційному сайті ДРС України [9].

Фізична особа-підприємець вправі розпочати свою діяльність одразу після отримання свідоцтва про реєстрацію в цьому статусі, це відбувається на наступний день після прийняття документів органом Державної реєстрації.

Закрити ФОП – це припинити діяльність у статусі фізичної особи-підприємця і виконати всі зобов'язання, що виникли у зв'язку з цією діяльністю.

Закриття (ліквідація) ФОП – це процедура, що займає від 2 до 6 місяців. Ліквідації завжди передуює перевірка. Головним перевіряючим стає податкова інспекція за місцем реєстрації, а також Фонд соціального захисту і деякі інші органи в межах своєї компетенції.

Запуск будь-якого підприємства починається з реєстрації. Найбільш проста форма ведення бізнесу на початковому етапі – фізична особа-підприємець. Працювати з цією формою доцільно з організаційних та фінансових позицій, адже вона є своєрідним тестовим режимом ведення бізнесу, який нескладно закрити в разі невдачі і легко реорганізувати в інші форми (ТОВ, ВАТ тощо) в разі зростання та розвитку.

Фізичною особою-підприємцем може стати будь-який громадянин у дієздатному віці. Він самостійно (одноосібно) приймає рішення про ведення підприємницької діяльності та її припинення. ФОП здійснює бізнес особисто від свого імені та несе особисту відповідальність за його результати [10]. Він є одноосібним власником майна, використовуваним у процесі підприємницької діяльності.

Державна реєстрація ФОП проводиться за місцем його знаходження, тобто місця, де він постійно або переважно проживає.

Для державної реєстрації ФОП до органу реєстрації надаються заява про державну реєстрацію; особиста фотографія; оригінал або копія платіжного документа, що підтверджує сплату держмита (0,5 базової величини).

Заява складається за затвердженою формою, в ній підтверджується, що громадянин, який звернувся за державною реєстрацією як ФОП [2], не має непогашеної або незнятої судимості за злочини проти власності та порядку здійснення економічної діяльності; не має невиконаного судового рішення про звернення стягнення на майно; на момент державної реєстрації не є власником майна (засновником, учасником, керівником) юридичної особи, яка перебувала в стані економічної неспроможності (банкрутства); на дату державної реєстрації не був фізичною особою-підприємцем, визнаним економічно неспроможним (банкрутом), з дати виключення якого з Єдиного державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців пройшло менше року; на дату державної реєстрації не був власником майна (засновни-

ком, учасником) юридичної особи, фізичною особою-підприємцем, заборгованість якого була визнана безнадійним боргом і списана відповідно до законодавчих актів, з дати виключення якого з Єдиного державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців пройшло менше трьох років [12].

Документи на державну реєстрацію ФОП подаються шляхом особистого звернення, тобто громадянином, який реєструється як ФОП. В ході подачі документів при собі необхідно мати паспорт або інший документ, що засвідчує особу.

Водночас Положенням про державну реєстрацію допускається подача документів для реєстрації ФОП за допомогою поштового відправлення та за участю представника. У разі подання документів уповноваженою особою – представником підпис особи, яка підписала заяву про державну реєстрацію ФОП, повинна бути нотаріально посвідчена, а представник особи повинен мати довіреність, засвідчену нотаріусом.

В контексті правозастосовної практики і відповідно до чинного законодавства в Україні для полегшення процедури реєстрації юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців Постановою Кабінету Міністрів України «Питання Єдиного державного вебпорталу електронних послуг та Єдиного державного порталу адміністративних послуг» від 4 грудня 2019 року № 1137 [7] був введений в обіг Єдиний державний вебпортал електронних послуг «Портал Дія», відповідності до чого особа, яка виявила бажання зареєструватись як фізична-особа-підприємець, може скористатись Єдиним державним вебпорталом електронних послуг «Портал Дія» та подати документи для державної реєстрації фізичної особи-підприємцем в електронній формі через персональний кабінет «Онлайн-будинку юстиції» (<https://online.minjust.gov.ua>) [11].

Фізична особа-підприємець вважається зареєстрованою з дня подачі документів, представлених для державної реєстрації, та внесення запису до Єдиного державного реєстру України (ЄДР). Свідоцтво про державну реєстрацію видається не пізніше робочого дня, наступного за днем подачі документів для державної реєстрації.

Слід також звернути увагу на те, що після отримання свідоцтва про державну реєстрацію ФОП, незважаючи на те, що, згідно з положенням Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та Громадського Формування» від 15 травня 2003 року № 755-IV, діяльність може здійснюватися тільки із залученням членів сім'ї та близьких родичів (чоловік (дружина), батьки, діти, усиновителі, усиновлені (удочеріні), рідні брати та сестри, дід, баба, онуки), наявність печатки не є обов'язковою, людина може звернутися до відповідних

організацій за її виготовленням. Отримання будь-яких додаткових дозволів або погоджень ескізів друку з реєструючим органом не потрібно.

Єдиний державний реєстр увібрав у себе інформацію про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців, селянських (фермерських) господарств. Цей реєстр переслідує різні цілі, а основними з них слід назвати отримання загальної інформації про державну реєстрацію вищезазначених суб'єктів за допомогою мережі Інтернет, отримання офіційної довідки з ЄДР про конкретну юридичну особу/фізичну особу-підприємця у формі електронного документа, підписаного кваліфікованим електронним підписом.

Необхідно зупинитися на проблематиці сфери електронної реєстрації, яка також спрямована на вдосконалення чинного законодавства в питаннях державної реєстрації фізичних осіб-підприємців. Сьогодні у сфері електронної реєстрації відзначаються зрушення в питаннях державної реєстрації фізичних осіб-підприємців за допомогою мережі Інтернет.

Як було висвітлено вище, уряд веде роботу на інтернет-ресурсі, де надає великий спектр державних послуг, проте фактично більшість державних послуг, наданих у рамках роботи цього інтернет-ресурсу, може бути здійснена за допомогою особистої присутності заявника. Задля вирішення питань, пов'язаних зі створенням та державною реєстрацією юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців, необхідним видається глобальне переміщення процедури реєстрації в електронну форму. Електронна реєстрація дає змогу звести час реєстрації до мінімуму.

Таким чином, розвиток фізичних осіб-підприємців є вкрай важливим та актуальним для України з кількох причин.

По-перше, ФОП – це джерело створення нових робочих місць. В умовах близької необхідності скорочення зайвої численності на державних і напівдержавних підприємствах приватний бізнес може абсорбувати вивільнення робочої сили й згладити гостроту соціальних проблем на ринку праці.

По-друге, розвиток ФОП – важливий напрям структурної перебудови економіки. З одного боку, гнучкість, висока адаптивність, ефективність роблять ФОП важливим партнером великих підприємств (через субконтрактацію або аутсорсинг), з іншого боку, їх розвиток сприятиме скороченню частки промислової сфери та/або його перебудові, а також зростанню сфери надання послуг.

По-третє, успішний розвиток ФОП – важливе джерело формування дохідної частини місцевих та державного бюджетів за одночасного скорочення витрат на підтримку наявної, часто неефективної структури виробництва і зайнятості.

По-четверте, розвиток ФОП сприяє зростанню реальних доходів населення, формуванню середнього класу, зниженню утриманських настроїв в суспільстві, зростанню самозайнятості, скороченню відтоку висококваліфікованих фахівців (трудова міграція) в країни зарубіжжя. Водночас підприємницький клімат України нерідко критикується місцевими та міжнародними експертами як несприятливий і за багатьма напрямками «зарегульований» державою.

Висновки. На підставі проведеного аналізу проблем, пов'язаних з державною реєстрацією фізичних осіб-підприємців, і можливих шляхів їх вирішення можна зробити висновок, що в рамках чинного законодавства, спрямованого на регламентацію питань, пов'язаних із державною реєстрацією фізичних осіб-підприємців, сьогодні розроблені досить ефективні механізми та інструменти, що сприяють удосконаленню цієї процедури, проте в питаннях правозастосовної практики ще існують прогалини, котрі слід усувати на законодавчому рівні.

Література

1. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-вр>.
2. Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань : Закон України від 15 травня 2003 року № 755-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/755-15>.
3. Цивільний Кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 року № 40-44. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.
4. Господарський кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 року № 436-IV. URL: <https://docs.dtki.ua/doc/436-15>.
5. Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні : Закон України від 22 березня 2012 року № 4618-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4618-17>.
6. Про підприємництво : Закон України від 7 лютого 1991 року № 689-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/698-12>.
7. Питання Єдиного державного вебпорталу електронних послуг та Єдиного державного порталу адміністративних послуг : Постанова Кабінету Міністрів України від 4 грудня 2019 року № 1137. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1137-2019-п>.
8. Ануфрієва О.Л., Пальчевська Т.Г., Лагоцька Г.М. Підприємницька діяльність : навчальний посібник. Івано Франківськ : Лілея НВ, 2014. 304 с.
9. КВЕД-2020 – перелік видів діяльності. URL: https://www.juridicheskij-supermarket.ua/page_kvved.html.
10. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України / за заг. ред. В.І. Бобрика. Київ : Центр учбової літератури, 2016. 784 с.
11. Онлайн-Будинок Юстиції. URL: <https://online.minjust.gov.ua>.
12. Типові помилки, які виникають під час державної реєстрації речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень, а також державної реєстрації юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських фор-

мувань, розроблених за результатами спільної робочої групи : матеріали спільної робочої групи Міністерства юстиції України та Нотаріальної палати України. 2017. URL: https://protocol.ua/ua/tipovi_pomiloki_yaki_vinikayut_pid_chas_der_gavnoi_reestratsii_rechovih_prav_na_neruhome_mayno_ta_ih_obtyagen_a_takog_der_gavnoi_reestratsii_yuridichnih_osib_fizichnih_osib_pidprientsiv_ta_gromadskih_formuvan_rozroblenih_za_rezultatami_spilnoi_robocnoi_grup.

13. Цивільне право України. Загальна частина : підручник / за ред. О.В. Дзери, Н.С. Кузнецової, Р.А. Майданника. Київ : Юрінком Інтер, 2017. 976 с.

14. Цивільний кодекс України : науково-практичний коментар / за ред. С.О. Харитонова. Харків : Одісей, 2010. 856 с.

15. Цивільне право України. Особлива частина : підручник / за ред. О.В. Дзери, Н.С. Кузнецової, Р.А. Майданника. 4-те вид., стереотип. Київ : Юрінком Інтер, 2014. 1176 с.